

Art. nr. 4 1998 Blaker og Sørum historielag

Sørum meieri 1960 - 1974

Av Blaker og Sørum Historielag fikk jeg på nyåret 1998 i oppdrag å skrive om Sørum meieri for tiden etter 1960. Årsaken til denne tidsbegrensningen var at meieriet i 1960 feiret sitt 75 års jubileum med et jubileumsskift av Gunnar Rudie. Mitt oppdrag ble altså å skrive om hva som skjedde med meieriet fra 1960 til det ble endelig nedlagt 1.1. 1974.

Vanskeligheten har vært at kilde-materialet var helt sporadisk slik at det var vanskelig å finne en sammenheng. Selv om temaet var Sørum meieri, har jeg funnet det riktig å ta med noe om mølla, saga, handelen og innkjøpslaget i perioden 1960 til 1974 da disse bedriftene hørte under Sørum meieri. Jeg takker den tidligere bestyreren, Sverre Bøe, for all hjelp med denne beretningen. Tross sine 89 år er han helt klar og har vært til meget stor nytte.

En 75-års-jubilant i vekst

Gunnar Rudie, som skrev 75 års beretningen for Sørum meieri i 1960, kunne konkludere med at - tross meierinedleggelse - var "institusjonen livskraftig som aldri før." Han kunne vise til de store utvidelsene som hadde skjedd etter krigen, f.eks. ny mølle, forretningsgård og ikke minst en omfattende modernisering av selve meieriet. Rudie hadde absolutt sine ord i behold da han skrev dette i 1960. Men det var i perioden etterpå at de store forandringene skjedde.

Vi får se litt nærmere på dette og begynner med meieriet. Melkeproduksjonen under krigen, og dermed leveransene til Sørum meieri, var på et lavmål. Men produksjonen økte stort sett jevnt fra 3,2 millioner kg. i 1950 til 3,9 mill. kg. i 1959. I 1971 var melkemengden sunket til litt over 3,7 mill. kg. Melkemengden pr. ku økte naturligvis i årene etter 1960. Når leveransene

til Sørum meieri sank, kom det av at stadig flere bønder kvittet seg med kuene og gikk over til ensidig kornproduksjon.

Sørum meieri ble offisielt nedlagt 1. januar 1974. De fjorten årene som hadde gått siden jubiléet i 1960 er preget av store forandringer. Stikkordene her er sammenlutninger, fusjoner og dermed nedlegging av bedrifter. Når det gjelder akkurat meieriets nærområde, var de største forandringene utbyggingen av Lørenfallet med flerdobling av befolkningen.

Den optimismen som kom til uttrykk i 75 års beretningen i 1960, gjorde at meieriet i slutten av 1950-årene gikk til en omfattende modernisering som kom på 400 000 kroner. I 1960 var dette arbeidet ferdig. Allerede i 1953 var det planer om å utvide Sørum meieris virksomhet utenfor det opprinnelige området. Det året kom det planer om tapping av flaske-melk ved meieriet. Hensikten var å forsyne Sørum, Frogner, Skedsmokorset og Sørumsand med melk fra Sørum meieri. For Frogners vedkommende bød ikke dette på vanskeligheter ettersom meieriet der allerede var nedlagt. Heller ikke for Skedsmokorset regnet man med problemer ettersom Skedsmo meieri ville bli nedlagt i nærmeste fremtid. Vanskeligheten var Sørumsand meieri, som fremdeles var i drift. I 1966 kom det et forslag om at melk fra Sørumsand meieri skulle føres til Sørum, men noe vedtak ble ikke fattet i første omgang.

Engangsemballasje og gårdstanker

Et skritt videre i moderniseringen skjedde i 1966 da det ble vedtatt å tappe pasteurisert melk og fløte på engangs-emballasje, som vi fremdeles har. Et problem som var nytt omkring 1970, var at en del bønder installerte gårdstanker for å slippe å transportere melka til meieriet selv. For melkeprodusentene var dette naturligvis et ledd i rasjonaliseringen. Det begynte i det små. I 1971 var det installert bare 6 gårdstanker, men den samlede produksjon var på 670 000 kg. Det var altså de største leverandørene som begynte med dette.

Til å begynne med ble denne melka hentet av meieriets egen tankbil. Men det gikk ikke lenge før melka fra disse produsentene,

og etter hvert også fra andre, ble transportert direkte til Fellesmeieriet. Allerede i slutten av 1971 opplyses det at stadig flere leverandører vil installere gårdstanker. En kan vel si at dette var begynnelsen til slutten for Sørum meieri.

Den store saken i slutten av 1960-årene var Sørum meieris fortsatte eksistens. Problemet ble faktisk akutt med gårdstanker og direkte leveranse fra melkeprodusentene til Fellesmeieriet. Det betydde at tallet på leverandører til Sørum meieri sank drastisk. Spørsmålet nå var om Sørum meieri rett og slett skulle nedlegges slik at melkeprodusentene leverte direkte til Fellesmeieriet.

En henvendelse fra Sørum meieri i 1969 til Fellesmeieriet reiste visse minimumskrav til Fellesmeieriet:

- 1) At maskiner og utstyr overtas etter brukstakst,
- 2) Etterbetaling på 2 øre pr. kg. og
- 3) At bestyrerens arbeidsplass blir Sørum meieri.

Det siste kravet begrunnes med at Sørum meieri ikke bare drev meieridrift, men at bedriften også omfattet mølla, saga, innkjøpslaget og fryseriet. Det var altså i 1969 at de første konkrete planene om å nedlegge meieriet ble utformet. Dette kom klart til uttrykk i et notat fra 1969. Argumentet var at installasjonen av gårdstanker med direkte leveranse til Fellesmeieriet hadde ført til at melkemengden ved Sørum meieri hadde falt til halvparten. Dette hadde ført til større utgifter for meieriet, og notatet sier at med dette hadde meieriet mistet sitt eksistensgrunnlag. Men helt mørkt så en ikke på situasjonen. Det nevnte notatet forutsatte at meieriet skulle beholde mølla, saga, innkjøpslaget og forretningsgården, som kunne slås sammen til et eget selskap. Innkjøpslaget tenkte man seg flyttet til den nye mølla hvor nytt lager måtte bygges. Notatet sluttet med at hvis dette lot seg ordne, kunne noen av vanskene ved at meieriet ble nedlagt rettes opp.

I første omgang drøftet man sammenslutning med andre meierier på Nedre Romerike, først og fremst Lillestrøm meieri. Begrunnelsen var at Lillestrøm meieri hadde utnyttet kapasitet og stor nok tomteplass.

Dette meieriet ville ved en sammenslutning få melk nok til salg, og distribusjonen ville bli billigere.

Vedtak om nedleggelse

Helt knirkefritt gikk likevel ikke nedleggelsen av Sørum meieri. I 1969 forlangte 38 andelseiere ekstraordinært årsmøte om nedleggelsen av meieriet. Men i 1970 satte Lillestrøm og Sørum meierier som vilkår for å gå inn i Fellesmeieriet at driftsstedene ikke ville bli nedlagt uten at leverandørene ønsket det. Dessuten var det et problem at i 1970 var ikke Lillestrøm meieri interessert i noen sammenslutning. Et annet problem var hvorledes selvbestemmelsesretten ville bli ved en eventuell sammenslutning. Lillestrøm meieri fant likevel etter en tid at det måtte forandre oppfatning og gikk inn for sammenslutning.

Enden på det hele ble at det ble opprettet en ny bedrift, Romerike meieri, hvor blant andre Lillestrøm og Sørum meierier ble eiere sammen med Strømmen melkeforsyning. Et notat fra 1973 forteller at Sørum meieri er under avvikling og at det skjøter gardsnr. 14, buksnummer 3 (det gamle meieriet) til Sørum Mølle og kornsilo. Samme året ble det vedtatt en fusjonering av meieriet og Sørum meieris handel. Deretter ble butikken nedlagt som en del av Sørum meieri.

I 1973 ble også det siste ordinære årsmøtet i Sørum meieri holdt. Årsmøtet vedtok å betale kr. 273 659,- til leverandørene på grunnlag av de siste fem års melkemengde.

Meierigården

Sørum meieri ble offisielt nedlagt fra 1.1. 1974, og dermed var denne viktige bedriften gått over i historien. Men helt slutt var det ikke. Meierigården stod jo der selv om den var solgt til mølla.

I første omgang ble meierilokalene leid bort til en fiskeforretning. Det ble mye tull. Regnskapet var i uorden, forretningen skyldte husleie for mange måneder, og det ble forlangt utkastelse i 1977. Året etter gikk fiskeforretningen konkurs. Ny eier av meierigården ble Henry Bråthen, som fikk

tilslaget for kr. 480 000,-. Bråthen eier meierigården fortsatt (juni 1998) og driver kro og bevertningssted.

De som har vært styreformenn i perioden før nedleggelsen var Erik Blakstad, William Bjørnevold, Bjørn Blakstad og til slutt Kåre Svarstad. Bestyrer fra 1944 har hele tiden vært Sverre Bøe, som fungerte til meieriet ble nedlagt. I tillegg til bestyrelsen av meieriet hadde han også ansvaret for mølla, saga, innkjøpslaget og fryseriet til det ble nedlagt da hjemmefryserne kom på markedet. Bøe har med andre ord hatt ledelsen av disse bedriftene i mange år.

Sørum meieris mølle

Sørum meieris mølle ble anlagt i 1916 og lå på den andre siden av veien gjennom Lørenfallet i forhold til meieriet. Sørum meieri var en bondebedrift, og etter hvert kom det andre virksomheter til som hadde tilknytning til bondesamvirket. Mølla kom som nevnt i 1916, og senere startet Sørum meieri egen sag. Da krigen sluttet i 1945, var mølla blitt umoderne og nedslitt. Det var klart at det trengtes ei ny mølle. Man undersøkte grunnen ved den gamle mølla, men det ble fort klart at ei ny mølle ikke kunne bygges der. Grunnen var for dårlig. Den gamle mølla lå jo i et tidligere rasområde (men det gjorde meieriet også). Løsningen ble at en kjøpte ei tomt av Ragnvald Merli ved Nordlibrua, like ved det gamle avholdslokalet Alfheim. Denne tomten var i alle fall sikker nok ettersom en fant fjell på 1,75-3 m dyp.

Den nye mølla ble en mursteinsbygning, og byggmester ble Agathon Borgen. Litt senere kom flere siloer til. Maskinene til den nye mølla ble levert av det svenske firmaet Alvasta. Allerede fra starten hadde mølla korntørke og såkorn-renseri. I 1951 kunne en ta den nye mølla i bruk med store festligheter. Alfred Torp (formannen) og Sverre Bøe (bestyreren) fikk stor heder for det arbeidet som var nedlagt.

Den gamle møllebygningen i Lørenfallet ble solgt til Alf G. Gohn, som brukte den til konfeksjonsfabrikk.

Den nye mølla var selvfølgelig moderne for sin tid. Men i 1972 ble det vedtatt

å bygge ut anlegget med flere seller for oppbevaring av korn og mel samt fornyelse av produksjonsmaskineriet. I 1977 ble det bestemt å bygge nytt mottak samt 4 siloseller. Nå viste det seg at det var en fordel at det ikke var langt ned til fjell. Da de bygde de nye silosellene, måtte det slås ned peler helt til fjellet, som man fant på ca. 3 meters dyp. Men det har vært flere utvidelser senere. Det er blitt flere siloer, og Felleskjøpet har bygd to av dem. Dermed fikk mølla det utseendet den har i dag.

Gulbrand Løhren fortsatte som møllemester etter at den nye mølla ble bygd. Senere fungerte Rolf Einarsen. I 1987 overtok Eivind Bakke som bestyrer av mølla.

Sørum meieris sag

Både meieriet og mølla var bondebedrifter i den forstand at de foredlet bøndenes produkter. Det sammen kan en naturligvis si om saga. Den første saga kom i drift i 1926 og var basert på skur til bøndenes behov. Saga lå inntil meieriets eiendom og grenset mot veien til Sårkroken. Saga gikk stort sett om natta fordi den brukte samme strøm-abonnement som mølla og meieriet.

Virksomheten ved saga svingte i takt med konjunkturene. Den hadde en storhetstid under krigen da det var lett omsetning på trelast. I 1948 skjedde en viss modernisering da det ble anskaffet stillmaskiner og flisvifte. Sagflisa ble blåst inn i en stor - og iøynefallende - flissilo som ikke bare var populær i Lørenfallet.

I perioden etter 1960, som er tema for denne beretningen, kan vi notere at virksomheten ved saga har gått nedover, og den gikk flere år med underskudd. I årsberetningen for meieriet for 1971 står det kort og godt at som de foregående år har ikke saga vært i drift i 1971. En tid etter ble saga rett og slett nedlagt, og eiendommen ble i 1975 solgt til Sørum kommune.

Nå er sagtomta ryddet, og det er anlagt en treningsbane der som idrettslaget bruker.

Sagmestere var i hele perioden til saga ble nedlagt brødrene Peder og Torleif Bråten.

Sørum meieris handel

Den gamle meieributikken lå i den øverste delen av meieribygningen, med leilighet til handelsmannens familie i 2. etasje. Johan Nøvik drev denne forretningen fra 1927. Etter at Nøvik døde i 1942, fortsatte hans enke, Lena, bedriften til 1947.

Årsmøtet i meieriet vedtok i 1947 å starte butikkvirksomhet for egen regning fra 1. januar 1948. Bestyrer ble Olaf Furulund, som i en årrekke hadde arbeidet som ekspeditør hos Nøvik. De gamle butikk-lokalene ble etter hvert for trange, og dessuten trengte meieriet større plass. Det ble vedtatt å oppføre et eget forretningsbygg på meieriets tomt, like nedenfor meieriet. Det nye forretningsbygget ble tatt i bruk i 1957, og Olaf Furulund fortsatte som bestyrer. Videre hadde forretningen en førstebetjent og tre ekspeditører. En meget kortfattet årsberetning fra 1961 opplyser at netto-omsetningen var på ca. 860 000 kroner.

I 1971 kom planene om en fusjonering av handelsvirksomheten og Sørums meieri. Dette hang sammen med at en på det tidspunktet regnet man med at meieriet ville bli nedlagt. Året etter, i 1972, ble forretningsbygget fradelte meieriet, og etter at meieriet ble nedlagt i 1974 har Sørums meieris handel fortsatt som en egen bedrift. Forretningen ble først solgt til Skjønhaug, som senere solgte til Magnus Dahl. Nå er det Rimi som eier forretningsgården.

Sørums meieris innkjøpslag

Bedriften Felleskjøpet ble etablert så tidlig som i 1896. Det er typisk at bedriften så dagens lys samtidig med Norges Bondelag. I de nærmeste årene etter århundreskiftet vokste det fram lokale innkjøpslag. Sørumsletten Indkjøpslag kom i 1904 og året etter Vølner Indkjøpslag. Hensikten var naturligvis at bøndene i fellesskap skulle sørge for innkjøp av driftsmidler til jordbruket, i første rekke såkorn, kunstgjødsel og kraftfor.

På denne måten unngikk man de fordyrende mellomledd. Vølner Innkjøpslag ble i 1930-årene delt i to, i det et eget lag fikk navnet Norum innkjøpslag. Disse lagene hadde egne styrer og regnskapsførere.

I 1949 ble Vølner og Norum overført

til meieriet. Sørumslettas innkjøpslag ble etter hvert avviklet og medlemmene overført til Sørums meieris innkjøpslag. Bestyrer ble meieribestyrer Bøe. Men et problem måtte løses. Det var lagerplassen. Resultatet var at det ble bygd et tidsmessig lager ved den nye mølla. Denne løsningen har i ettertid fungert tilfredsstillende.

Thor Hexeberg

Johan Eid tok opp spørsmålet om skriving av Sørums meieris historie etter 1960, da meieriets 75-års historie ble skrevet, fram til meieriet ble nedlagt 1. januar 1974, både på årsmøtet i historielaget i 1997 og 1998.

Allerede på sitt første styremøte 25. februar gav styret i Blaker og Sørums historielag sin tilslutning til at Thor Hexeberg fikk oppdraget med å fullføre Sørums meieris historie. Han er pensjonert lektor bosatt ved Vormsund, og har tidligere blant annet vært formann i Romerike historielag.

Thor Hexeberg har et personlig forhold til Sørums meieri. Siden faren var bestyrer der i mange år, har han faktisk vokst opp på meieriet i Lørenfallet.

På det samme styremøtet ble Kristine Goplen oppnevnt som administrativ leder for prosjektet. Også hun har hatt oppveksten sin knyttet til meieriet.

Svein Sandnes

Kommunal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner i Sørums

Det startet med at Blaker og Sørums historielag fikk til uttalelse en søknad fra naboene om å overta den kommunale blindvegen det siste stykket ned mot Blakersund på vestsida av Glomma.

Styret i Blaker og Sørums historielag frarådet på det sterkeste Sørums kommune å selge denne vegstumpen ved å vise til den historiske betydning Den Fredrikshaldske hovedveg over Blakersund har hatt for samferdselen mellom øst og vest på Romerike helt fram til bruene over Bingsfoss og Rånåsfoss ble bygget i 1927.

Et hovedpoeng for historielaget var det å kunne påvise at vegen var helt fra vikingetida, og beviselig langt eldre enn fra

år 1537. Etter norsk lov er alle kulturminner som er eldre enn fra 1537 automatisk fredet. Blaker og Sørums historielag stod derfor på det standpunkt at vegstumpen også for naboene ville ha liten verdi, fordi de ikke kunne gjøre inngrep i et fredet kulturminne ved å legge vegen ut til plen e.l.

En kommunal verneplan for veger

I brevet til kommunen nevnte historielaget at vi gjerne ville medvirke til å etablere en plan som gjør at noen av de gamle vegfar i kommunen kan bevares for fremtiden. Som eksempler på slike veger nevnte vi vegen fra Nordli til Asak og svingete parseller som er blitt rettet ut langs Haldenvegen og Trondheimsvegen..

Bevaring av slike gamle vegtraséer kan gi den oppvoksende slekt innblikk i gamle dagers vegstandard. Derfor er det særlig viktig bevare gamle vegtraséer som ligger i nærheten av skolene i bygda.

Det ble i dette brevet historielaget sendte kommunen 12. mai vist til Vestre og Østre Toten som kommuner som har vært spesielt flinke til å gjøre en del av de gamle vegene tilgjengelige for folk gjennom merking, slik at turer kan tas i naturskjønne jordbruksomgivelser i stedet for å tvinge folk ut på asfalterte sykkelveier nær opp til biltrafikken.

Gjennom et fellesprosjekt har disse to nabokommunene etablert et gang-nettverk fra Mjøsa til Raufoss. Gangvegen er ofte grusveg langs eiendomsdeler eller gode stier eller lite trafikkerte veger. Overalt er disse merket med enkle treskilt. Pilegrimsleden til Trondheim følger et av disse farene. Bygdefolket har gjennom denne tilretteleggingen fått et unikt nettverk over store deler av bygda utenfor de trafikkerte gjennomgangsvegene.

Naturligvis må en slik bevaring av gamle vegtraséer og tilrettelegging av dem for alminnelig ferdsel skje uten for stor ulempe for jordbruket, men slik vi i historielaget ser det, skulle denne risikoen være liten i Sørums kommunen på Romerike som har bakkeplanert og forandret mest på landskapet for å skape

store og gode dyrkingsenheter.

Brevet munnet ut i et ønske om et møte med kommunen om en verneplan for veger. Allerede 23. juni ble det holdt et slikt møte hvor representanter for ulike etater i Sørums kommune deltok sammen med representanter fra Akershus vegkontor. Werner E. Harstad, som er prosjektleder for "Nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner" i Akershus, orienterte om dette prosjektet.

Hvert fylke skal rapportere verneverdige objekter til Norsk vegmuseum ved Hunderfossen, som er den institusjon som vil vurdere de innsendte forslagene og utarbeide en nasjonal liste over vegrelaterte kulturminner. Registreringa skjer parallelt over hele Norge, og det fokuseres på tidsrommet 1537 til 1960. Pensjonister som har vært tilknyttet Statens vegvesen i Akershus har allerede gjennomført en ganske omfattende registrering, og i løpet av sommeren har arkeologer oppsøkt kulturminnene på pensjonistenes liste for å registrere dem på en enhetlig måte.

Akershus vegkontor ønsket en kontaktperson i Sørums kommunen for prosjektet "Nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner", og undertegnede ble som representant for Blaker og Sørums historielag utpekt som kommunens kontaktperson inntil en ny kultursjef er på plass senhøstes 1998. Da vil det være naturlig at kommunen selv har den direkte kontakten med prosjektledelsen i Akershus vegkontor.

Umiddelbart etter at dette møtet var avholdt fikk Blaker og Sørums historielag igjen en vegsak til uttalelse fra Sørums kommune. I brev av 29. juni orienterer kommunen om at administrasjonen foreløpig går inn for at brua over Asak-bekken skal rives. Historielaget svarte på dette at en ønsket brua bevart og vegtraséen mellom Nordli og Asak reetablert for alminnelig ferdsel av gående og syklende. Vi siterer fra brevet:

Brua over Asakbekken

Fra gammelt og fram til 1967 var midtbygda

sentrum i Sørum. Før flyttinga til Sørumsand startet på slutten av 1960-tallet, satt kommuneadministrasjonen, lensmannen, hovedbiblioteket, helsestasjon, banken og posten samlet i eller nær Lørenfallet. Sognekirka ligger også tett ved der den alltid har ligget, på den unike Sørumsletta. Sørum kirke var i middelalderen en av tre hovedkirker for Opplandene utenfor Oslo. De andre var Ullensaker kirke og Nes kirke.

Det er umulig å tenke seg det maktsentrum som vokste frem rundt Sørum kirke og Sudrheimsættan uten kommunikasjon. Allerede tidlig i middelalderen var nok forbindelsen til Oslo og nabosoknene Nes og Ullensaker vel etablerte, og sannsynligvis noenlunde langs de traséene vi i dag kjenner for Øvre Fredrikshaldske kongeveg og landevegen over Nordli – Asakbekken – Asak – Ullensaker kirke.

Av viktige nasjonale eldre veger gjennom Sørum har vi Den Trondhjemske kongeveg og den Øvre Fredrikshaldske kongeveg. Før 1824 bestod det offentlige vegnettet, foruten kongevegene, av landeveger og bygdeveger. Landeveger var de deler av hovedvegnettet som bandt kommunene og deler av fylket sammen, og dermed hadde en viktig funksjon. Fra det tidligere bygdesentret i Sørum gikk hovedforbindelsen til Ullensaker langs det gamle faret forbi Nordli – over Asakbekken – Asak, og derfra til Ullensaker kirke, og må karakteriseres som landeveg og den naturlige leden inn mot Den Trodhjemske kongevegen i Ullensaker.

I Akershus fylkes veghistorie – en oversikt over vegvesenets utvikling i fylket fra begynnelsen av middelalderen fram til 1948, er en artikkel viet ferjestedene i fylket, ett av disse er Asak ferjested. På side 73 står det: I en oversikt over sundsteder i Akershus amt av 5. mai 1827, er følgende anført om Asak sundsted: ”Tinglauget ønsker at opføre en Bro over samme, hvilket blev vedtaket av Almuen ved samling på Nordli den 29de April 1826, hvilken Bro som beliggende paa Bøygde-vei, bliver at opbygge og vedligeholde paa Sørum Tinglaugs Bekostning.”

Våren 1839 var det spørsmål om å anskaffe ny flåte over Asakbekken. Det ble imidlertid besluttet å reparere den gamle. I 1860 ble det bestemt å bygge bru over Asakbekken. Den 1. februar 1860 forelå overslaget for en pelebru som var kalkulert til 170 spd. Denne saken ble godkjent i Sørum herredstyre 19. februar s.å. Så vidt man kan se ble brua ferdig i september 1861. I 1872 ble det bygd ny veg mellom Asak – Knatten bru, hvorved ovennevnte ferjested – senere bru – ble overflødig.

Reetablering av vegen Nordli - Asak

Gamle kart bekrefter at hovedforbindelsen til Ullensaker gikk over Asak sundsted. Statens Vegvesen, Akershus vegkontor, er nå i gang med prosjektet ”Nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner”. Enhver kommune bør ha noe av den samme målsettingen i kommunalt perspektiv for å sikre et representativt utvalg av vegkulturminner lokalt. Kommunen vurderer å starte arbeidet med en kulturplan. Det vil gi en ypperlig mulighet til å vurdere hvilke samferdselsparseller som bygda bør ta vare på, hvor denne fra Nordli – Asak er en.

Lederen i Norsk Kulturarv, Christian Sulheim, har uttalt at vern uten bruk er meningsløst, en holdning som i dette tilfellet passer godt med en kommunes målsetting om å ha et attraktivt gang- og sykkelvegnett. For parsellen Nordli – Asak vil vern og bruk kunne være en god kombinasjon.

For et par år tilbake fikk jordbruks-sjefen i kommunen vurdert kostnaden for reparasjon av hengebrua over Asakbekken til 70.000 kroner. Med litt grusing på begge sider får kommunen en meget billig gang- og sykkelveg. Lær av Nes, det er ikke nødvendig å asfaltere alle gang- og sykkelveger.

I arbeidet med en kulturplan er det naturlig å vurdere hvilke traséer kommunen totalt sett bør oppgradere for å skape et nettverk av gang- og sykkelstier, hvor gamle vegtraséer vil være blant de rimeligste og beste alternativene kommunen kan finne.

I disse ”pilegrimstider”, hvor ny pilegrimsled skal etableres mellom Oslo og Hamar med tilførselsveger fra tilstøtende

områder, er det av interesse særlig for turistnæringen i kommunen, å vurdere traséer i forhold til allerede gjennomførte veivalg i våre nabokommuner. Fet har delvis opp-arbeidet sin pilegrimstrasé på østsiden av Øyeren og arbeider med et stialternativ til Sørums på vestsida av Glomma, langs taterstien til Hammeren. Herfra er veien kort til Sørums kirke, middelalderstet Sudrheim, et 30-talls gravhauger og mangt annet Sørums kan by pilegrimer av kultur. Den mest naturlige veg videre er gjennom Lørenfallet over gamlevegen Nordli – Asak – Ullensaker og inn på hovedleden som vil passere Ullensaker kirke.

Kommunen er sikkert kjent med at traséen inntil hengebrua på Asaksiden ble pløyd opp i en lengde på ca. 50-60 meter for noen år tilbake. Dette ble nok gjort mot bedre viten i og med at den gamle allfarveien etter hvert ble mindre brukt. I betraktning av at dette har vært hovedvegforbindelsen mellom Sørums hovedsokn og Ullensaker i århundrer, hvem har eiendomsretten til vegen? Det kan være nyttig å få avklart dette spørsmålet før en går videre og etablerer samarbeid med grunneiere på begge sider av hengebrua.

Blir hengebrua revet, tror historielaget det blir vanskelig å reetablere forbindelsen senere. Bonden får da et signal om at oppløying er akseptert. Sørums har nå en fin anledning til å bruke Statens vegvesens prosjekt ”Nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner” og eget arbeid med en kulturplan som argument for at oppløyinga som skjedde for noen år tilbake, akkurat nå kommer i fokus og ikke på det tidspunkt det skjedde.

Historielaget mener forbindelsen over hengebrua mellom Nordli og Asak både historisk og rekreasjonsmessig er så viktig for Sørums at reetablering av traséen med tilrettelegging for gående og syklende er eneste alternativet. Dette har Sørums kommune råd til!

Veger i Sørums som bør med i verneplan

Til møtet med Sørums kommune og Akershus vegkontor 23. juni i år utarbeidet Blaker og

Sørums historielag et notat som antydte noen kulturminner i Sørums knyttet til veger og bruer som bør være med i den nasjonale verneplanen. Vi oppfordrer historielagets medlemmer til å kommentere denne lista, eventuelt komme med tillegg:

Oldtidsveger i Sørums

- Hulveg sydover gjennom gravfeltet på Valsmoen.

Kongeveger i Sørums

- Den Trondhjemske Kongeveg, Leirsund – Flakstad (inntil 1775)

- Den Trondhjemske Kongeveg, Berger grustak – Flakstad (inntil 1972)

- Den Øvre Fredrikshaldske Kongeveg, Frogner (v. Trondhjemske Kongeveg) – Blakersund – Aurskog.

Landeveger i Sørums

- Blakersund – Fosserud – Simarud, hovedforbindelsen til Nes langs vestsida av Glomma (Prinsevegen).

- Nordli – Asak, hovedvegforbindelsen fra midtbygda (kommunesentrum i Sørums inntil 1967) og til Ullensaker.

- Hellene (ved Øvre Fredrikshaldske Kongeveg) – Kjernsmo, hovedforbindelse til Nes på østsiden av Glomma.

- Sørumsand – Lystadmoen, hovedvegforbindelsen til Fet på østsida av Glomma, den såkalte Øvrevegen.

Bygdeveger i Sørums

I notatet ”Registrering og vern av gamle veger og bruer”, utarbeidet av Per Øgaard og Trond Taugbøl for Statens vegvesens prosjekt ”Nasjonal verneplan for veger ..”, skrives det at registrering og vern av de mindre bygdevegene bør være en kommunal oppgave.

Sørums har flere parseller av tidligere tiders bygdeveger av interesse for vern eller for oppgradering til gang- og sykkelveger.

Ikke kategoriserte veger

- Hærfellvegen mellom Lørenfallet og Hvam i Nes

- ”Strandvegen” fra Blakersund – Simarud, kjørbart til utpå 1900-tallet. Militært ble denne erstattet av Prinsevegen omkring

anleggelsen av Blaker Skanse i 1673, fordi tropper skulle kunne bevege seg uten å bli sett fra Østsida av Glomma. Vegen måtte da

legges lenger unna Glomma.

- Åsvegen – parsell av gamlevegen fra Årneskanten via Blaker og mot Sverige.

Sundsteder

- Blakersund

- Elvestad, nedenfor Bingsfossen v/Bingen

Vegrelaterte kulturminner

- støpt vegviser langs Den Trondhjemske Kongeveg på vestsida av gamle Frogner bru

- milestein v/Øvre Fredrikshaldske Kongeveg v/Frogner

- milestein v/Øvre Fredrikshaldske Kongeveg v/Sørvald

- milestein v/Øvre Fredrikshaldske Kongeveg nær grensa til Aurskog

- rodestein langs Den Trondhjemske Kongeveg 300 m vest for Frogner bru.

- kommunedelesteiner (Sørum/Skedsmo v/Berger grustak, Sørum/Ullensaker v/Flakstad, Sørum/Aurskog på riksveg 171)

Viktige parseller langs "kongevegen" i Sørum som i dag ikke er i bruk

o Den Trondhjemske Kongeveg:

- mellom Mogårdene på østsiden av dagens bruksveg.

o Den Øvre Fredrikshaldske Kongeveg:

- gamlevegen er i bruk som husstandsveg øst for dagens parsell ved Lunderfeltet.

- sving, ikke i bruk, rett nord for Knattenkrysset, på vestsiden av dagens veg.

- gamlevegen er i bruk som husstandsveg ved Sørvald.

- Sundvegen ned til Blakersund.

o Landeveger:

- Prinsevegen ovenfor Neslerud v/Rånåsfoss.

- Nordli - Asak.

Et attraktivt tilbud

Sørum kommune bør ha en plan over kommunale veger som ønskes bevart, fordi vegparsellene er bevaringsverdige, og/eller for å kunne tilrettelegge for et støyskjermet gang- og sykkelvegnett som tilbud til Sørums befolkning.

De fleste spor etter det gamle vegnettet er allerede borte, så det haster å få planen ferdig. Pilegrimsleden gjennom Sørum vil bli en vandringsveg for mange. Eldre bygdeveger bandt ofte grender sammen på tvers av dagens tungt belastede

hovedfartsårer. Vi bør se om vi ikke kan ta i bruk nedlagte ferdselsårer til gang og/eller sykkelveger for å lage et nett av tilførselsveger inn mot den kommende pilegrimsvegen.

Ved å vise eksempler på gamle vegparseller kan det i kombinasjon med informasjon til skolene skapes bedre forståelse for samferdselen i eldre tider.

Dag Nordsveen

Erling Skakke i Sørum

Erling Skakke (ca. 1115 - 79) var fra Sunnhordland, fra garden Støle.

Tippoldefaren hans var Erling fra Gjerde, som falt i bondehæren på Stiklestad. Selv vant Erling stort ry for en korsferd til Det hellige land. Det var forøvrig under en kamp med araberne på Sicilia at han fikk det hogget i halsen som gjorde at han siden all sin dag bar hodet litt på skakke. I 1155 ektet han Sigurd Jorsalfares datter Kristina, og de fikk sønnen Magnus. I kampen om kongemakten mellom Harald Gilles sønner støttet Erling Inge Krokrygg, som var født i ekteskap med den svenske prinsesse Ingerid. Etter Inges fall i 1161 ble Erling Skakke partiets leder, og sønnen Magnus ble valgt til konge, bare fem år gammel. Som den første av Norges konger ble han kronet av erkebiskop Øystein i Bergen 1163, mot at Erling måtte gjøre innrømmelser overfor kirken.

Når vi går Kultur- og naturstien mellom Bingsfoss og Hammeren, kan vi på tavla ved Elvestad lese at her kan Erling Skakke ha gått i land for å gå i messe i Sørum kirke. Fortellingen om dette finner vi Snorre Sturlusons kongesagaer, nærmere bestemt i Magnus Erlingssons saga. Snorre Sturluson (1178 - 1241) skriver i Heimskringla, sin store saga om Norges konger fra de eldste tider til 1177, om en tildragelse med direkte tilknytning til Sørum kirke, og teksten i Anne Holtsmark og Didrik Arup Seips oversettelse går slik:

31. Olav, sønn til Gudbrand Skavhogsson

og Maria, som var datter til kong Øystein Magnusson, var til oppfostring hos Sigurd Agnhatt på Opplanda. Da Erling var i Danmark, reiste Olav og Sigurd flokk, og mange opplendinger sluttet seg til dem. Olav ble tatt til konge der. De reiste med flokken omkring på Opplanda, og stundom i Viken, stundom øst i Marker; men de var aldri til skips. Da Erling jarl fikk høre om denne flokken, tok han med sine menn til Viken, og han var på skipene om sommeren, men om høsten var han i Oslo. der han holdt gjestebud i jula. Han sendte folk opp i landet som skulle speide etter flokken, og han tok sjøl opp i landet sammen med Orm kongsbror og lette etter dem. Men da de kom til ei elv som heter (Navnet på elva mangler i alle de kjente håndskriftene, men det må være Glåma som er ment.), tok de alle de skip som var ved elva.

32. Den presten som holdt messe ved Rydjokul (eller Rjodokul, tidligere navn på Bingen), som ligger ved den elva, innbød jarlen og hans folk til gjestebud, og bad om at de skulle komme dit ved kyndelsmess (2. februar 1167). Jarlen lovte å komme; han syntes det kunne være godt å høre messe der. De rodde dit over vannet kvelden før messedagen. Men denne presten hadde en annen plan i tankene. Han sendte menn som skulle si fra til Olav og Sigurd at Erling kom.

Om kvelden gav han Erling og følget hans sterk drikk, og han lot dem drikke dugelig. Da jarlen gikk for å sove, var seng redd opp for dem i gjestebudstua. Da de hadde sovet en liten stund, våknet jarlen og spurte om det varottesangstid. Presten sa at det bare hadde gått litt av natta, og han bad dem sove i ro. Jarlen svarte: "Jeg drømmer så mye i natt, og ille sover jeg." Han sovnet så; men for annen gang våknet han og bad presten stå opp og syngemessen. Presten bad jarlen sove; det var midt på natta, sa han. Jarlen la seg ned og sov en liten stund, men sprang så opp og bad sine menn kle på seg. De gjorde så og tok våpnene sine; så gikk de til kirken, og lot våpnene ligge ute mens presten sangottesang.

33. Olav fikk budet om kvelden, og gikk de seks rasters veg (ca. 36 kilometer) om natta, og det syntes folk var fælt mye. De kom til Rydjokul daottesang ble sunget; det var helt belgmørkt. Olav og hans folk gikk til stua og satte i hærrop; der inne drepte de noen menn som ikke hadde gått tilottesang. Da Erling og hans menn hørte ropet, sprang de til våpnene, og så tok de vegen ned til skipene. Olav og hans menn møtte dem ved et gjerde, og der ble det kamp. Erling og hans menn drog seg nedetter langs gjerdet, og de fikk vern av det. De hadde mye mindre folk, og mange av dem falt, og mange ble såret. Det som hjalp dem mest, var at Olav og mennene hans ikke kunne skjelne dem, så mørkt det var. Der falt Are Torgeirsson, far til Gudmund biskop (Gudmund den hellige (eller gode) var biskop i Holar på Nord-Island (1203 - 1237)), og mange andre av Erlings menn.

Erling ble såret på venstre side, og noen sier at han sjøl kjørte sverdet mot seg da han ville dra det. Orm ble også hardt såret. Det var med nød og neppe de kom seg ut på skipene. og de la straks fra land. Det ble sagt at Olav og hans menn hadde vært svært uheldige ved møtet; for Erling og hans folk hadde vært helt solgt dersom Olav hadde gått fram med større klokskap. Siden kalte folk ham Olav Ugjæva, og noen kalte flokken for hettesveiner. De fór nå som før med denne flokken oppe i landet. Erling jarl tok ut til Viken til skipene sine, og sommeren etter ble han i Viken. Olav og hans menn var på Opplanda og stundom i Marker. De holdt denne flokken samlet vinteren etter.

34. Om våren (1168) reiste så Olav og hans folk ut til Viken og tok kongens inntekter der. De holdt seg der en lang stund om sommeren. Erling jarl fikk høre det og styrte med sine østover for å gå imot dem. De møttes øst for fjorden på et sted som heter Stanger (i Våler i Østfold). Det ble et hardt slag, og Erling fikk seier. Der falt Sigurd Agnhatt og mange av Olavs menn, men Olav kom på flukt. Siden tok han sør til Danmark, og vinteren etter var han i Jylland i Ålborg. Men om vinteren etterpå ble Olav sjuk og

døde; han ble jordet ved Mariakirken, og danene rekner ham for hellig.

Snorre Sturluson

I manns minne:

Mat og helse

Økonomien var dårlig for de aller fleste og elendig for enkelte familier med mange barn. Aller verst var det for dem som ikke hadde jord å dyrke ved siden av annet arbeid. De arbeidet for bøndene om sommeren og fikk en krone dagen og kosten. Om vinteren tok de gjerne tømmerhogging, og da tjente de dobbelt så meget som hos bøndene og vel så det. Husmennene fikk åtti øre og enkelte steder en krone dagen hele året. Dessuten hadde de en liten jordvei med hus og brensel og hester til onnekjøring. En voksen tjenestegutt og en budeie fikk fra femten til tjue kroner per måned og fem kroner i festpenger i året. Håndverkeren tjente forholdsvis bedre. Far, som var skomaker, tjente ti-tolv kroner uka og kosten når han sydde sko hjemme hos kundene.

Kosten til tjenere og husmenn på gardene var nokså ensformig. Den bestod av spekesild eller stekt flesk om hverdagene, med litt variasjon av annen mat innimellom. Om søndagene var det gjerne grynsodd eller erter, kjøtt og flesk. Suppematens bestod av havresuppe, saftsuppe eller oppvarmet erter eller grynsodd fra søndag middag.

Det var fem måltider daglig, to før middag og to etter, dessuten kaffe med sukker til etter middagshvilen. Det var vanlig med smørbrød tre ganger om dagen. Til aftens var det som oftest grøt med melk. Av pålegg fikk man sirup og pultost og litt spekekjøtt om søndagen.

Oftest spiste husbonden sammen med tjenerne ved samme bord og av samme mat. Håndverkerne fikk atskillig bedre mat enn tjenestefolkene og satt ved et bord for seg selv. De fikk aldri spekesild, havresuppe eller havregrøt. De fikk egg, spekeskinke, geitost og annet fint pålegg og godt smør på brødet. Middagen kunne variere med fersk suppe og kjøtt, lapskaus, kjøttkaker, stek,

rømmegrøt, fårikål. Desserten var suppe, fruktgrøt, rismelkvelling eller lignende.

I småfolks hjem ble det til middag brukt mye poteter og spekesild med havresuppe etter. For dem ble også middagen variert med stekt flesk hvis de hadde hatt en gris. Det var ikke alle som hadde råd til smør på brødet; det mest alminnelige var da sirup og av og til pultost eller syltetøy, og det kunne også hende at det en enkelt gang var rømme istedenfor margarin hvis de hadde kuer som melket. Det var de som var verre situert og ofte måtte spise bart brød. De hadde ikke råd til sirup engang, ofte var det for lite brød også, og det forekom at de heller ikke hadde råd til spekesild til middag; da spiste de bare poteter og salt.

Legdefolk som ble sendt fra gard til gard uten vederlag kan jeg ikke huske, men derimot gamle og syke som ble bortsatt til familier mot betling fra kommunen. Dette var mest gamle menn, mens gamle koner ofte hadde en skrøpelig liten stue på ett rom, og der det var så trangt at det bare var plass til ovn, en seng, et bord og et par stoler. Jeg husker flere slike små stuer hvor det bodde en enslig gammel kone. Det var ofte gardbrukeren der hvor mannen hadde vært husmann, som bekostet en slik stue på sin eiendom for husmannskona.

Disse menneskene fikk litt på fattigkassa, fra tre og opptil fem kroner per måned. Disse konene tjente gjerne litt ved siden av fattighjelpen. De kunne spinne garn for konene på gardene, og de plukket skogsbær om høsten, og så var folk så gavmilde mot slike enslige stakkarer. Når de leverte garnet som de hadde spunnet til en gard, fikk de betaling i penger og litt mel og flesk, og til jul kunne de få et ribbestykke attpå. Melk fikk de som regel gratis av de nærmeste naboene som hadde ku. Jeg husker at jeg ofte ble sendt til en slik kone med en liter melk eller to. Den gang kostet ikke melken mer enn 7 øre literen, men det var jo penger det også den gang.

Vi solgte egentlig ikke melk. Vi brukte opp melken til gjøkølven, som veide femti-seksti kilo når den ble slaktet, og vi

fikk omkring en krone kiloen. Siden ble det jo meieri i bygda, og der fikk vi 10 øre literen for melk, og da lønte det seg ikke lenger med gjøkølver.

Vi kjøpte gjerne en sekk rugmel om gangen når vi ikke hadde høstet rug selv. Det var en sekk på hundre kilo, og den kostet 15 kroner. Om vinteren fikk vi kjøpt storsild som ble kalt sneiesild, for 40 øre sneset, altså 2 øre stykket, og den ble brukt både til middagsmat og til pålegg. En kvartrull skråtobakk kostet 36 øre og en pakke tobakk 10-12 øre. Parafin kostet 15 øre literen og spekesild 25 øre for en kilo. Et alminnelig brød hos bakeren kostet 8 øre, og wienerbrød fikk vi to av for 5 øre. Boller, snipper og andre småkaker var det 1 øre stykket for. Av slikkerier og drops fikk vi et helt kremmerhus for 2-5 øre, eller vi fikk det gratis attpå handelen. Klesvarene var heller ikke dyre. En ganske bra frakk eller kåpe kunne man få kjøpt for 25-30 kroner. Men selv om alt var billig, så stod ikke prisene på langt nær i forhold til fortjenesten for småkårsfolk.

Skråtobakk og tuberkulose

Rensligheten var det dårlig med i min oppvekst. Det var alminnelig at både voksne og barn spyttet på gulvet i husene, og verst til å spytte var de som brukte skråtobakk. Det kom ofte kunder hjem til oss for å bestille skotøy, og de satt gjerne litt og pratet. Var det en skråtobakkstygger som kom, ble det en dam med tobakkspytt omkring ham når han hadde sittet litt. Mor var ergerlig, men torde ikke si noe om spytingen før mannen hadde gått. Da tok hun en bøtte med vann og en skureklut og tørket opp svineriet.

Lopper var det mye av, og det kom vel av at det for det meste ble brukt halmmadrasser i sengene. Det var nok mange som hadde lus også, for man kunne se barn som stadig klødde seg både i hodet og på kroppen. Tuberkulosen herjet slemt den gangen og forårsaket mange dødsfall i nærheten av oss, men vi ble spart for sykdommen. Det var ofte flere dødsfall av tuberkulose i samme familie. I en familie med seks barn døde mann, kone og fire barn,

bare to av barna greide seg. Legene stod maktesløse, og de som fikk sykdommen, gikk og hostet og hostet til de døde.

Sykdommer som meslinger, røde hunder, skarlagensfeber og difteri var svært utbredt. Noen effektiv råd for disse sykdommene var det heller ikke, og en del barn og også voksne bukket under. Det eneste som ble gjort, var å isolere familien som hadde fått sykdommen, ved å klistre en rød lapp på døra der de bodde, med påskriften "Smittsom sykdom". Når sykdommen var over, ble det røykt med svovel i huset. Til kuring av lungebetennelse ble det blandet sammen en driff av kamfer og konjakk og lagt en terpentinklut på brystet til den syke.

I Blaker hadde vi en lege og en jordmor, men ingen tannlege. Tanntrekking ble ofte besørget av en garver som hadde tannlegetang som han fikk vridd tanna ut med, selvfølgelig uten bedøvelse. Legen trakk jo også ut tenner, men til legen var det lang vei for mange. De som bodde nærmest garveren, gikk derfor til ham. Prisen varierte nokså meget. Legen tok to kroner som betaling og garveren åtti øre for en tanntrekning.

Det var en gammel kone i Blaker som kurerte sykdommer med igler. Det var spesielt gikt og tannverk disse blodsugerne skulle hjelpe for. Iglen ble satt på det syke stedet, og der ble den sittende og slapp først når den var fylt med blod. Enkelte som prøvde dette rådet, mente det hjalp, andre ikke. Denne kona røykte skråtobakk med en krittpipe av det slaget som den gang kostet tre øre stykket. Hun karvet tobakken små og gned den etterpå mellom håndflatene til den ble passe fin til å legge i pipa. Hun tok gjerne en røyk mens iglene arbeidet.

Oscar Johannes Snedkerud

OBS!

**Ny dato for turen til Seemøve til Bingen
lenser: Tirsdag 8. september klokka 18.30.**

**Sommerstevne i Romerike
historielag søndag 6. sept.**

Som vi orienterte om i forrige utgave av Artikler fra Blaker og Sørum historielag, har

vi i år fått æren av å arrangere det tradisjonelle sommerstevnet til Romerike historielag. Tema for årets sommerstevne er middelalderen på Romerike.

Vi starter med høymesse i Sørums kirke klokka 11.00. I samarbeid med sogneprest John Olav Stokstad Larsen vil høymessen denne gang i sin form få et visst middelalderpreg. Ikke minst vil deltakelsen av koret Fossegrimen og en kvintett fra Sørums Musikklag som synger og spiller musikk fra middelalderen gi et noe annerledes preg.

Det blir kirkekaffe med medbrakt matpakke, omvisning i kirken og orientering om historien i området.

To busser med henholdsvis Leif Mathisen og Dag Nordsveen som guider vil etter høymessen bringe deltakerne til ulike steder i Sørums med fortidsminner fra middelalderen. Bussene vender tilbake til Sørums kirke, hvorfra vi med privatbiler drar til grendehuset på Frogner.

Her vil doktorgradsstipendiat Erik Opsahl fra Riksarkivet fortelle om det norske verdslige aristokratiet på 1300-tallet, hvor Jon Marteinsson og Sudrheimsætta inntar en sentral posisjon. Etter foredrag og spørsmål til dette, blir det middag på Frogner grendehus. Sommerstevnet i Romerike historielag er åpent for medlemmer av alle historielagene på Romerike.

Og så minner vi om...

Elvetur med Seemøve til Bingen lenser med orientering om lenseminner på begge sider av Glomma ved Dag Nordsveen. Frammøte ved båthavna på Sørumsand **tirsdag 8. september klokka 18.30.**

Den tradisjonelle bussturen "Kjenn din bygd" med Leif Mathisen som guide. Påmelding til Kulturkontoret innen lørdag 5. september. Frammøte ved biblioteket **lørdag 12. september klokka 10.00.**

I nr. 2/1998 presenterte vi etterkommerne til Karen Dorthea Sørensdatter og Lars Paulsen Bingen på Øst-Bingen i Sørums. Men avslutningen på slektstavla for Øst-Bingen var ikke riktig, og den gjentar vi derfor her. Denne gang skal vi la Kari Torp Manengen presentere Lars Paulsen Bingens aner fra Fossum nordre for oss, og følger også utviklingen på Fossum nordre videre.

Korrigert slektstavle for brukere av Øst-Bingen

Det var dessverre noen korrigeringer som ikke kom med i gårdshistorien for Øst-Bingen i nr.2/1998. Endringene gjelder slektledd III og IV, og jeg ber om at alle interesserte lesere korrigerer sine eksemplarer med følgende:

III Jacob Olstad, 04.12.1891 - 08.04.1949. G. m. Anna Marie Berg, 04.07.1899 - 22.02.1950. Tok over Øst-Bingen etter sin mor i 1921.

1. Astrid Johanne Olstad
2. Lovise Margrethe Olstad, f. 30.05.1923. G. 08.09.1945 m. agronom Hans Ole Torp, f. 28.09.1920 i - 05.05.1995. De forpaktet Sørums prestegård til 1954, da de tok over gården Imshaug i Sørums etter hans far.

Imshaug ble solgt i 1968.

3. Inger Reidun Olstad, f. 10.10.1925. G.m. byggmester Arne Fagersand, Sørumsand, 29.06.1924 - 14.06.1996.

IV Astrid Johanne Olstad, f. 22.11.1921. G. 12.04.1947 m. Knut Sigfred Jødahl, Blaker, 22.05.1917 - 16.02.84. De tok over Øst-Bingen i 1947.

1. Ole Jacob Jødahl.
2. Kjell Arvid Jødahl, f.13.04.1950. G. 27.03.1971 m. Bjørg Nilsen, Jømna, f. 07.07.1952.
3. Åge Jødahl, f. 13.05.1954. G.m. Laila Davidsen, Sørums, f. 19.02.1955.

Kari Torp Manengen

Gårdshistorie for Fossum nordre i Blaker sogn

Det er Sundfossen i Glomma som har gitt navn til gården. Den gamle formen var Forseimr av fors og heimr. Direkte oversatt blir det Fossgård, gården ved fossen. Ved Fossum finner vi den eldste bosetningen i Blaker.

Fossum nordre hørte til Nesøygodset. Siden ble godseierpresten i Ringebyeier. Han het Østen. Fra ca. 1665 tilhørte

gården Torkild Olsen fra Christiania, og fra omkring 1673 futen Anders Simensen. I 1688 ble halvparten av gården solgt til to av oppsitterne. Den andre halvparten var da Simensens arvingers eiendom. Denne halvparten ble i 1726 solgt til oppsitterne.

Brukerne av gården tar over

Brukeren av gården het i 1593 Gudmund, fra 1600-02 Peder og fra 1602-43 Iver.

Sistnevnte var kirkeverge fra 1600-22, og også lensmann i noen år. Han var den siste som hadde Fossum nordre alene. Fra 1629 delte Iver bygselen på gården med en som het Peter Andersen. Da lensmannen ble borte, kom det en annen til gårds i hans sted. Det var Tor Knutsen, sønn av Tor Knutsen Huseby. Tor var antakelig gift med sitt søskenbarn Gunhild Nilsdatter, datter av Nils Torsen Huseby. De hadde ingen barn sammen, men Tor hadde barn med sin første hustru, hvis navn er ukjent.

Tor Knutsen Fossum brukte den ene halvdel av Fossum nordre til skiftet etter Gunhilds død i 1689. Da overlot han en halvpart av gården sin til sønnen Knut. Ved det kom istand en deling som har vart siden, og Fossum nordre var nå delt i fire deler. Tor Knutsen Fossum brukte sin halvdel av gården han hadde igjen etter skiftet i 1689, til sin død i 1698, da yngste sønn Daniel tok over her. Han hadde ingen etter seg da han døde, men i 1723 giftet hans brordatter Malene Knutsdatter Fossum seg med Engebret Larsen fra Sørum, og de ble brukere av denne parten.

Brukerne blir selveiere

Brukerne av den halvdel i Fossum nordre som Engebret Larsens gård var en part av, hadde til nå vært leilendinger, men i 1726 kjøpte Engebret Larsen og en søger av ham gårdene sine av Andreas Lachmann, en av futens arvinger. Engebret Larsen skiftet i 1755, og hans svigersønn, soldat Ole Olsen, tok over gården. Han betalte sin eldste svoger Lars Engebretsen 100 daler for hans odels- og åsetesrett i 1758.

Ole Olsen Fossum hadde bare en arving, Amund. I 1811 overlot Amund Olsen Fossum gården til sin eldste sønn, Paul. I

1848 delte Paul Amundsen Fossum gården mellom to sønner. Anders, den eldste, fikk hovedbølet, og Ole, den nest eldste, fikk bruksnummer 2. Anders betalte 800 daler for sin del, hvor alle husene stod. Prisen for jorda Ole fikk var 600 daler. Anders Paulsen Fossum brukte gården til sin død i 1893. Sønnen Hans Karl tok da over som enearving. Alt i 1902 overlot han gården til svigersønnen Thorvald Bernhard Johansen, sønn av lærer Torsten Johansen ved Fossum skole. Fra 1949 er Thorvalds sønn, Trygve, eier. I 1873 kjøpte Anders Paulsen Fossum litt tilleggsjord av en annen Fossum-gård. Gården hadde i 1978 100 da innmark og ca. 200 da skog.

Slekten på Fossum nordre

I Tor Knutsen Huseby, ca. 1614-ca. 1698.

Han var gift 2 ganger, 1. gang med en ukjent kvinne, 2. gang med Gunhild Nilsdatter Huseby, d. 1689. Barn bare i 1. ekteskap. Tor Knutsen var sønn av Knut Torsen Huseby store, hvis far igjen var Tor Huseby store.

1. Goro Torsdatter, 1643-1726.
2. Knut Torsen.
3. Dorte Torsdatter, d. ca. 1689.
G.m. Nils Fossumstykket.
4. Daniel Torsen, 1654-1708.

II Knut Torsen Fossum, 1645-1718. G.m.

Aagot Jensdatter, 1659-1723.

1. Paul Knutsen, 1681-1727.
Neslerud, Sørum. G.2.g. i 1719
m. Ingrid Rasmusdatter Fossum
søndre, d. 1758. Hun ble gift
2.g.m. Paul Toresen Kjølstad, og de to
tok over Knut Torsens gård.
2. Kristen Knutsen, 1689-1754.
3. Tor Knutsen, d. 1791.
4. Malene Knutsdatter.

III Engebret Larsen, 1682-1774, g. i 1723 m. Malene Knutsdatter Fossum, 1695-1778. Disse to ble brukere av Daniel Torsen Fossums gård, og det var Engebret Larsen Fossum som kjøpte Fossum av Andreas Lachmann i 1726. Engebret Larsen var fra Sørum, men nærmere opplysninger om han har jeg hittil ikke funnet.

1. Lars Engebretsen, f. 1723. Han ble gift og flyttet til Fredrikshald.
2. Aagot Engebretsdatter.
3. Søren Engebretsen, f. 1731. Han ble gift og bodde på Nerdrum i Fet i 1755.

IV Soldat Ole Olsen, 1713-1778. G. i 1752 m. Aagot Engebretsdatter Fossum, 1725-1803. Ole Olsen har det heller ikke vært lett å finne ut noe mer om.

1. Paul Olsen, 28.04.1753-10.01.1755.
2. Amund Olsen.

V Amund Olsen, 26.06.1754-04.01.1821. G. i 1778 med Anne Paulsdatter Eid, 25.01.1755-23.10.1829. Anne Eid var datter av Paul Olsen Meluken, 1717-1793, og Kersti Andersdatter Huseby store, 1726-1805. Kersti Andersdatters fars slekt kom fra Moe i Aurskog, men faren ble gift til Huseby store, hvor hennes mor kom fra. Paul Olsen Melukens bestefar kom til Meluken under Toreid, hans tippoldefar var Jeppe Toreid 1550-1623, en av Blakers rikeste og mektigste menn på den tiden.

1. Berte Amundsdatter, 17.05.1779-21.11.1866. G. i 1810 m. Peder Larsen Olerud, 09.11.1778-08.06.1852.
2. Paul Olsen.
3. Anne Amundsdatter, 1784-1803.
4. Hans Amundsen. 1786-1823.
5. Kersti Amundsdatter, 1788-1810.
6. Ole Amundsen, 06.01.1791. G. 1.g. i 1828 m. Kersti Halvorsdatter Mork vestre, 1799-08.02.1829. G.2.g. i 1830 m. Anne-Margrethe Olsdatter Eid, f. 1799 på Kjølstad. De kom til Skukstad.
7. Anders Amundsen, 1794-1803.
8. Lars Amundsen, 1796-06.09.1823.

V Paul Amundsen Fossum, 1782-6.02.1873. G. i 1805 m. Kristine Olsdatter Kjølstad, 1782-25.08.1860. Foreldrene hennes var Ole Hansen Kjølstad s. og Margrethe Jonsdatter Moe. Familien hadde

vært brukere av Kjølstad søndre siden 1680. Det var hennes tippoldeforeldre på farssiden som var der da. Hennes tippoldefar giftet seg med enke Randi Hansdatter Kjølstad, men hun var ikke derfra. Tippoldefaren kom fra Ånnerud i Blaker, barnebarn av Paul Ånnerud.

På kvinnesiden finner vi blant hennes forfedre Gunnbjørn Viggens, som også er en av Heyerdahl-slektens stamfedre. Gårder tilknyttet slekten er ellers Haugrim, Nordby, Haneborg, Åmot, Berger østre og Moe i Aurskog, Mork, Krokstad og Hogset i Blaker.

1. Anne Marie Paulsdatter, 1805. G. i 1827 m. Anders Larsen Olsrud, f. 1799.
2. Anders Paulsen
3. Maren Paulsdatter, f. 22.04.1815. G.m. Hans Hansen Foss, f. 1809.
4. Ole Paulsen, 20.12.1817-24.03.1861. G. i 1851 m. Marte Andersdatter Foss, 19.04.1824-26.12.1899.
5. Kristine Paulsdatter, f. 08.02.1821.
6. Karen Paulsdatter, 08.02.1821-29.01.1879. G. i 1846 m. Gulbrand Andersen Foss nordre, 08.09.1821-31.05.1887.
7. Lars Paulsen Fossum, g.m. Kare Dorthea Sørensdatter Mork østre. De kom til Øst-Bingen i Sørums i 1864.

VII Anders Paulsen Fossum, 1807-18.11.1893. G. i 1837 m. enke Sofie Sørensdatter Mork Fossum 15.11.1812-27.07.1898.

1. Hans Karlsen Andersen.

VIII Hans Karlsen Andersen Fossum, 02.07. 1846-26.08.1935. G. i 1873 m. Betzy Nikoline Gulbrandsdatter f. i Sørums 1847.

Folketellingen i 1900 oppgir at tolv personer bodde på Fossum nordre. Foruten gårdbrukeren og hans kone og deres sju hjemmeværende barn, finner vi også tre leieboere: stasjonsbetjent Milian Johansen Aamodt, f. 1875; jernbanearbeider Karelius Pedersen, f. 1875 og Olaf August Kveseth, f. 1879, som i likhet med eldstesønnen Anders

var telegrafist. Eldstedatteren Sina hadde da giftet seg og flyttet hjemmefra to år tidligere. Om datteren Hanna heter det at hun er syk. Hun døde også bare 18 år gammel to år senere,

1. Sina Alette Hansdatter, f. 06.05.1873. G. i 1898 m. Kristian Martin Edwardsen Engebråten, f. 01.03.1872.
2. Anders Emil Hansen, f. 1875.
3. Karen Bolette Hansdatter, gift med neste bruker.
4. Ole Gerhard Hansen, f. 10.03.1880. Utvandret til USA.
5. Peter Adolf Hansen, f. 24.10.1882.
6. Hanna Nikoline Hansdatter, 01.10.1884-13.12.1902.
7. Kristian Ludvig Hansen, f. 22.05.1887. Utvandret til USA.
8. Johan Sigurd Hansen, f. 02.07.1889. Utvandret til USA.

IX Torvald Bernhard Torstensen Fossum Johansen, 02.02.1875-07.12.1956. G. i 1901 m. Karen Bolette Hansdatter Fossum, 04.10.1877-26.02.1961.

1. Betzy Magdalene Fossum, f. 04.11.1901. G. i 1922 m. Rolf Marinius Kristiansen, Oslo, f. 08.10.1899.
2. Jenny Asora Karoline Fossum, f. 11.02.1903. G. i 1929 Ivar Asbjørn Tormodsen Romskaug Iversen, f. i Sørumsund 28.12.1902.
3. Dagmar Terese Fossum, f. 09.08.1906. G. i 19XX m. Finn Hellum.
4. Trygve Olaf Fossum.
5. Anders Fossum, 24.12.1912-28.01.1986. G. i 1939 m. Gunvor 24.02.1921-14.12.1996. (De var foreldre til bruker XI.)
6. Marta Sofie Fossum, 28.03.1915-15.04.1964. G. i 1937 m. Olaf Helmer Larsen, f. i Østre Aker 24.09.1910.
7. Johan Sigfred Fossum, f. 09.12.1918. G. i 1960 m. Marit Kjørstadmoen, f. i Nes 29.06.29.

8. Mary Konstanse Fossum, f. 08.11.1921. G. i 1940 m. Ivar Fredrik Adolfsen Aastad, f. 29.03.1917.

X Trygve Olaf Fossum, 21.05.1910-12.05.1998. G. i 1958 m. Martha Huseby, 14.02.1910-28.05.1996.

På grunn av fremskreden alder overlot Trygve og Martha Fossum i 1991 gården til sin nevø Thor Arne Fossum. Jorda til gården har siden vært forpaktet bort.

XI Thor Arne Fossum, 24.09.1939 - 15.03.1998. G. i 1958 m. Eva Finholt, f. 12.06.1937.

1. Egil Fossum, f. 11.06.1958. G. i 1977 m. Torill Berg, f. 30.04.1957.
2. Kari Fossum, f. 23.09.1963. G. i 1986 m. Knut Solbakken, f. 15.11.1962.
3. Jan-Erik Fossum, f. 26.08.1965. G. i 1997 m. Marianne Kinn, f. 03.01.1965.

Kari Torp Manengen

Åpent møte på Blaker Skanse onsdag 7. oktober klokka 19.00

Blaker og Sørumsund historielag og Blaker Skanses Venner arrangerer i samarbeid et åpent møte for medlemmer og andre interesserte. Som innleder har vi engasjert lederen for stiftelsen Norsk Kulturarv, Christian Sulheim. Han vil kåserer over temaet "Kulturarven i et levende lokalsamfunn".

Til møtet vil vi også invitere ordfører og andre politikere samt kultursjef, nærings-sjef og andre fra Sørumsund kommune for å få i gang en samtale om kulturarv og nærings-utvikling i Sørumsund. Alle med interesse for turistnæring og ulike servicetilbud knyttet til dette er derfor spesielt velkommen. Møtet innledes med en kort presentasjon av Blaker Skanse for dem som ikke allerede kjenner dette unike kulturminnet i Sørumsund.

Stiftelsen Norsk Kulturarv ble etablert i 1993 for å bidra til vern av kulturarven gjennom aktiv bruk. Filosofien er at en ved å ta kulturarven i aktiv bruk kan skape verdier som gjør både enkeltpersoner

og organisasjoner i stand til å sikre kultur-arven for framtida. Norsk Kulturarv har et eget kvalitetsmerke, Olavsrosa, som tildeles produkter som gir publikum en enestående opplevelse med røtter i vår kulturarv. I fjor stod de bak aksjonen "Ta et tak" med til-deling av midler til kjøp av takplater for å bevare falleferdige hus.

Stor oppslutning om årets turer

Turen til Nedre Romerike Vannverk over Korpefjellet og bronsealdergravrøysene samlet 30 interesserte 14. mai.

På Øvre Vilberg 18. juni møtte det fram hele 80 deltakere, til dels også fra Hagelaget og 1990-klubben.

20 klatrevillige kulturinteresserte møtte i lett regnvær fram til bestigning av bygdeborgen i Holmselia 20. august.

Nærmere informasjon om turen med Seemøwe til Bingen lenser og bussturen "Kjenn din bygd" finner du annet sted.

Ny kultursjef i Sørumsund

Ida Charlotte Johnne er tilsatt som ny kultursjef i Sørumsund etter Anne Marit Nordby, som fratrer ved oppnådd aldersgrense. Ida Charlotte Johnne (26) har blant annet utdanning fra kulturstudiet i Bø i Telemark, og har praksis som kultursekretær i Evje kommune siden 1. januar i år. Hun tiltrer stillingen 1. oktober, men Anne Marit Nordby vil fungere som kultursjef ut året for å sette den nye kultursjefen inn i arbeidet.

Lokalhistorisk arkiv

Styret i Blaker og Sørumsund historielag har gitt kulturstyret i Sørumsund beskjed om at inntil følgende forutsetninger er innfridd, vil ikke frivillige fra historielaget arbeide videre med arkivet:

1. Det er Sørumsund kommune som er ansvarlig for opprettelsen av et lokalhistorisk arkiv, ikke Blaker og Sørumsund historielag.
2. Det er kommunen som er ansvarlig for å stille egnet lokale til disposisjon for arkivet. Her vil kravene i lov om arkiv og de nye forskriftene som nå er ute på høring være retningsgivende.
3. Sørumsund kommune må tilsette faglig

kvalifisert personale til å stå for oppbygging av lokalhistorisk arkiv og veilede og lede frivillige medhjelpere fra historielaget. Kanskje bør det arrangeres kurs i arkivarbeid for disse.

4. Det må kjøpes inn et moderne databasert arkivsystem og datamaskiner til praktisk bruk i arkivet. Arkivutvalget vil anbefale arkivsystemet Winregimus, som også benyttes av Akershus fylkesmuseum.

Dykkerundersøkelse av Bingen Storlense

Etter søknad fra "Prosjekt Bingen", som er et samarbeid mellom Blaker og Sørumsund historielag og Fetsund lenser, har Norsk Sjøfartsmuseum satt opp dykking i Glomma for å finne mulige rester etter storlensa og datere disse, på sin langtidsplan.

Valstad Café blir stiftelse

Kommunestyret vedtok på sitt møte 18. juni å følge innstillingen fra kulturutvalget når det gjelder organisering og drift av Valstad Café. Eiendommen overføres vederlagsfritt til en stiftelse med representanter for kommunen, historielaget, hagelaget og Valstad Cafés venner.

Det etableres en venneforening med aktuelle organisasjoner som ønsker å bruke huset og enkeltpersoner som medlemmer. Venneforeningen tar seg av den daglige drift av Valstad Café, mens styret i stiftelsen har det økonomiske ansvar for drift og vedlikehold.

Kommunestyrets flertall ønsket å skille ut et område av tomta med tanke på utbygging, mens et mindretall stemte for et forslag fra SV om å overlate tomta udelt til stiftelsen. Akershus fylkesmuseum har i en uttalelse ment det er uheldig å splitte opp tomta, da hus og hage henger nøye sammen.

Bygdebok for Sørumsund

Historielagets leder, Svein Sandnes, orienterte kommunestyret på deres møte 18. juni om innstillingen fra bygdebokutvalget.

Saken er satt opp på sakskartet for kommunestyremøtet 3. september, men det

er mulig at den blir trukket fordi økonomi-utvalget ikke har hatt saken til uttalelse. I så fall vil saken bli utsatt til kommunestyremøtet i oktober.

Bygdebokutvalget har anslått kommunens kostnader til ansettelse av en historiker som redaktør for bygdebokverket til ca. 300.000 kroner årlig i sju og et halvt år. Bygdebøkene vil etter planen utkomme årlig med til sammen fem bind fra 2002 til 2006.

Det forutsettes nedlagt et betydelig frivillig arbeid fra historielaget i prosjektet, som skal styres av et politisk sammensatt kommunalt utvalg.

Blaker og Sørum historielag håper at kommunestyret allerede 3. oktober vil fatte

Lederens spalte

prinsippvedtak om bygdebokutgivelse. Grunnskolen står midt oppe i en om-fattende reform. Kirke- utdannings- og forsknings-departementet har utarbeidet et nytt læreplanverk for den 10-årige grunn-skolen. Det innføres gradvis nye lærebøker som er utarbeidet etter den nye læreplanen. Et område det er vanskelig å lage lære-bøker for, er undervisning knyttet til lokal-historie.

Læreplanen er klar. Om den lokale tilpasning av undervisninga heter det: *"Opplæringa må leggje vekt på å styrkje kunnskapen om og tilknytninga elevane har til lokalsamfunnet, naturen der, næringar, tradisjonar og levesett. Det krev eit breitt spekter av praktisk røynsle og aktivitetar, opplevingar og impulsar i lokalmiljøet. Det må skapast eit miljø der elevane saman med vaksne og saman med kvarandre tek del i ulike gjeremål. Opplæringa blir da meir praktisk og livsnær og byggjer bru mellom det sentralt fastsette lærestoffet og miljøet til elevane. Lokal forankring og identitet gir grunnlaget for ei breiare forståing for allmenne trekk i ulike livsvilkår - uavhengig av kvar folk bur."*

Akershus fylkesmuseum har startet et prosjekt som har til formål å utarbeide materiell for skolene i bruk i lokalhistorie. Muséet har sendt ut et spørreskjema til kommunene for å undersøke hvilke lokal-

historiske steder det kan være aktuelt å tilby skolene ekskursjoner til i forbindelse med undervisningen i lokalhistorie. For Bærum er det allerede utarbeidet en detaljert mappe med informasjon om åpningstider, kontaktpersoner og relevans for undervisningsplanen. Eidsvoll står for tur. Fra Sørum er det foreløpig ikke sendt inn noe skjema til Fylkesmuséet.

Styret i Blaker og Sørum historielag vil på sitt møte 22. september drøfte hvordan det på best mulig vis kan skapes et miljø i Sørum der lærere og elever kan hente inspirasjon til å trekke fram lokale eksempler i undervisninga. Resultatet av drøftingene vil vi oversende til oppvekst-utvalget i Sørum kommune med invitasjon til samarbeid om en handlingsplan.

Det skolene trenger er et fleksibelt undervisningsmateriell. I tillegg til den mappen Akershus Fylkesmuseum vil utarbeide for skolen når de har fått purret opp informasjonen fra Sørum, trenger hver enkelt elev en perm for det lokalhistoriske stoffet. I samarbeid med grunnskolens lærere vil Blaker og Sørum historielag gjerne være behjelpelig med å skaffe fram stoff til en slik perm. Det pedagogiske opplegget må bygges opp i tråd med læreplanverkets forutsetninger, og eleven vil hvert år kunne få nytt materiell til den lokalhistoriske permen sin.

Foruten artikler som presenterer lærestoff med lokal tilknytning, vil det være naturlig at materialet også omfatter oppgaver som eleven skal løse. Om opplæringa i samfunnsfag for 1. klasse heter det for eksempel: *"I opplæringa skal elevane arbeide med til dømes biletbøker, familiebilete, filmar og samtale med eldre menneske for å bli kjende med korleis folk levde for ein til to menneskealdrar sidan."* Her er det naturlig at elevene kan tegne noe av det bestemor eller bestefar forteller om og sette det inn i lokalhistoriepermen.

Og for å skape interaktivitet og forventning om det lokalhistoriske stoffet, kan alle elevene melde seg inn i en junioravdeling av historielaget, som kan stå som avsender av materialet til permen og som for eksempel kan bistå med å svare på spørsmål

og skaffe eldre med lokal-historiske kunnskaper til å fortelle om gamle dager i skoletimen. Lokalhistorie i skolen vil bli et satsningsområde for Blaker og Sørum historielag i 1999.

Svein Sandnes

Artikler fra Blaker og Sørum Historielag redigeres av Svein Sandnes.

**Returadresse: Svein Sandnes,
Postboks 62 1927 RÅNÅSFOSS**

B